

سالیک زهرەر بۆ هه‌مووان؛ به‌رده‌وامی هه‌نارده‌نه‌کردنه‌وه‌ی نه‌وتی هه‌ریمی کوردستان

25-03-2024

نووسه‌ره‌کان

مه‌حموود بابان

کورتە : به‌رپرسیانی عێراقی به‌رده‌وام باس له چاره‌سه‌رکردنی کێشه‌کان و هه‌نگاوه‌کان بۆ ریکه‌وتن سه‌باره‌ت به هه‌نارده‌کردنه‌وه‌ی نه‌وتی هه‌ریمی کوردستان ده‌کهن، به‌لام کۆمه‌له‌ی پێشه‌سازی نه‌وت روژی 23 ی ئادار 2024 له راگه‌یاندراوینکدا ئاماژه‌ی به‌وه‌کردوووه که‌وا هه‌یچ پێشنیازیکیان بۆ هه‌نارده‌کردنه‌وه‌ی نه‌وت به‌ده‌ست نه‌گه‌یشتوووه،

ئىوارەي 25ى ئادارى 2023 كاژىر چوار و نىوي دوانىوهرۆ ھەوالى گرتنەھەي قوفلى بۆرى ھەناردەكردنەھەي نەوتى ھەريىمى كوردستان بۆ نەندەرى جەيھان بىلەبووھە و تا ئىستاش كە سالىك بەسەرىدا تىپەرىو، زىانەكانى بۆ ھەكومەتى فیدرالى عىراق، ھەكومەت و خەلكى ھەريىمى كوردستان و كۆمپانىا نىوخۆيى و نىودەولەتتىپەكانىش بەردەوامە و لەسەر يەك كەلەكە دەبن. سالىكە ھەناردەكردنى نەوتى كوردستان راگىراوھە و لەو ماوھەدا، زىانىكى سەروو 11 مليار دۆلار بەر ئەو كەرتە كەوتوھە ئەگەر ھەريىمى كوردستان بۆخۆي نەوتەكەي بىفرۆشتايە و 13 مليار دۆلارىش زىانە ئەگەر بەغدا بەنرخى نەوتى ھەناردەكراوى عىراق لە 2023دا بىفرۆشتايە.

لە سەرەتاكاندا وا چاوەرواندەكرا كىشەكانى نىوان ھەولير و بەغدا لەوبارەيەوھە بە زوويى چارەسەربكرين و ھەناردەكردنەوھە دەستىپىكەتەوھە، بەلام بەنچەوانەوھە لەبەرئەوھە كىشەكان، زىاتر لەوھەي كە تەكنىكى و ئابوورى بن سىياسى بوون، پرسى ھەناردەكردنەوھەي نەوتى ھەريىمى كوردستان ھەروا بە ھەلئاسراوى ماىوھەو كۆلى زىانى بۆ لايانەكان لىكەوتەوھە كە تا ئىستاش بەردەوامە.

ئىستا، سالىك بەسەر ئەم پرسە تىدەپەرىت و لەجىاتى لىكنزىكىبوونەوھەي لايەنە سەرەكەيپەكان، دووركەوتنەوھەي زىاتر بەدى دەكرىت. وھە نووتىر لىدانى وەزارەتى نەوتى عىراق بۆ ئاگادارنەبوون لە بەرھەمھىنانى نەوت لە ھەريىمى كوردستان، ئەويش دواي گرزى پەيوھەندىپەكانى ھەولير و بەغدا . ھەلبەت نىكەي شەش مانگ پىش ئىستا ھەريىمى كوردستان پرى 80 ھەزار بەرمىلى نەوتى رۆژانەي رادەستى عىراق دەكرد و بۆ دەپالوت، بەلام لەبەر جىپەجىنەكردنى رىككەوتنەكان ئەوھە راگىرا.

بەرپرسانى عىراقى بەردەوام باس لە چارەسەركردنى كىشەكان و ھەنگاوەكان بۆ رىككەوتن سەبارەت بە ھەناردەكردنەوھەي نەوتى ھەريىمى كوردستان دەكەن، بەلام **كۆمەلەي پىشەسازى نەوت** رۆژى 23ى ئادار 2024 لە راگەياندرائىكدا ئاماژەي بەوھەكردوھە كەوا ھىچ پىشنىازىكيان بۆ ھەناردەكردنەوھەي نەوت بەدەست نەگەپشتوھە،

بۆچى بەغدا لە پرسى نەوتى ھەريىمى كوردستاندا ھەزى لە زەرەرىكى 11 بۆ 13 مليارى دۆلارى كرددوھە؟

سالى رابردوو عىراق لە دادگاي نىوبزىوانى پارس كەيسىكى كۆنى لەدزى ھەناردەكردنى نەوتى ھەريىمى كوردستان بردەوھە كەواي چاوەروان دەكرد، لە ئەنجامى ئەوھەدا، توركيا قەرەبوويىكى 1.4 مليار دۆلارى پىيدات بەدات و ھەريىمى كوردستانىش ژىرخان و سەرخانى پىشەسازى نەوتى رادەسەنكىت، بەلام 12 مانگ بەسەر بىرپارەكەدا تىپەرى كەچى 11 بۆ 13 مليار دۆلار زىانى كرد.

ئەگەر رۆژانىك لە عىراق كۆپمان لە ھەوالى ھاتنى كۆمپانىكانى وھەك بى پى، شىل، ئىكسۆن مۆبىل، و تۆتال ئارامكۆ دەبوو، ئەم رۆژانە باسى كىشانەوھە و فرۆشتنەوھەي پىشەكانىان لە عىراق دەبىستىن، بەلام بۆچى؟

سالى رابردوو بەغدا 97 مليار داھاتى نەوتى ھەبووھە، ھەرچەندە **وھەزارەتى دارايى** دەلئىت 93.4 مليار دۆلار بووھە! ھەركاميان بىت ئەو بەغدا بەلایەنى كەمەوھە دەيتوانى بىگەيەنئە سەروو 108 يان 104.4 مليار دۆلار، بەلام نەيكرد، بۆچى؟

دواي دوو دەيە و پاش ئامادەكردنى دوو پروزەياساي نەوت و گاز و بەرھەو سى ھىندەبوونى ماوھەي بەلئىنى كاپىنەكەي سوودانى بۆ دەرکردنى ياساي نەوت و گاز لە عىراق، بەلام نەك رەشنىووسەكە نەزىردراپە پەرلەمان بەلكو تائىستا لە وھەزارەتى نەوتىش تەواونەبووھە، بۆچى؟

ئەگەر وھەلامىكى كورت بۆ رازىبوونى بەغدا بە زىانى ملياران دۆلارى و جىھىستنى كۆمپانىكان و جىاوازيپەكانى داھاتى نەوت و رەشنىووسى پروژەي ياساي نەوت و گاز ھەبىت، ئەوا بەدلىنبايپەوھە شىوازي ئەو بىرکردنەوھەي كە لە عىراق بە ھۆكمى ھىز كار دەكات، نەوھەكو ئەو روانگەيەي كە ئاوەدانكردنەوھەي وئات و سامانى وئات بۆ ھەموان بزائىت، چونكە چ ھەكومەتى عىراق بۆخۆي نەوتەكەي بفرۆشتايە و پارەكەي لەلایەن ھەريىمى كوردستانەوھە مامەلەي پىوھەبكرابە يان لىي گەراپابە تاوھەكو ھەريىمى كوردستان خۆي بىفرۆشىت و بەغداش چاودىزىي داھاتەكەي بكرداپە، ئەوا ئەوھەي ئىستا لەنىوان ھەولير و بەغدا دەبىنين رووينەدەدا و سامانى ولانەكەش توشى زىانىكى ئاوا نەدەبوو.

بەپىي ژمىرەي كۆتايى سالى رابردوو، وھەزارەتى دارايى عىراق دىنارىكى بۆ ھەريىمى كوردستان خەرچنەكردوھە، كە دەبواپە 16 تریليۇن

دیناری وەک لە بودجەدا ھاتوووە بۆ خەرجبکات. لە رۆژانی رابردووشدا ئەنجومەنی وەزیرانی عێراق بڕیاریدا ئەو قەرزەنە بۆ ھەرێمی کوردستان نێردراوە لە بودجە 2023 و 2024 دا بدرێتەو، ئەمەش واتە قۆڵبوونەوێ ناکوکییەکان نەک چارەسەرکردنیان.

ھەرھەما، بۆ نزیکەی سالیکی دەروا کە بەردەوام کۆمپانیا گەورەکانی ولاتانی رۆژئاوا لە عێراق دەکشینەو، ھەرچەکی لەپشتەو بەیت، ئەوێش دەرخەری دوو راستیە لەبارە عێراقەو: یەکەمیان خراپوونی ژینگە عێراق بۆ کارکردنی کۆمپانیا بیا و سەرمايەگوزاری بیا لە کەرتی نەوت و گاز ئەویش سەرەرای کارناسانی زیاتر بۆیان، دووھەمیان بێرکردنەوێ ئیستای عێراقیەکان بەتایبەتیش بەرلەمانتارەکان و بەرپرسیانی عێراقی بۆ ھیزی کاری کۆمپانیا نێودەولەتیەکان لە عێراق.

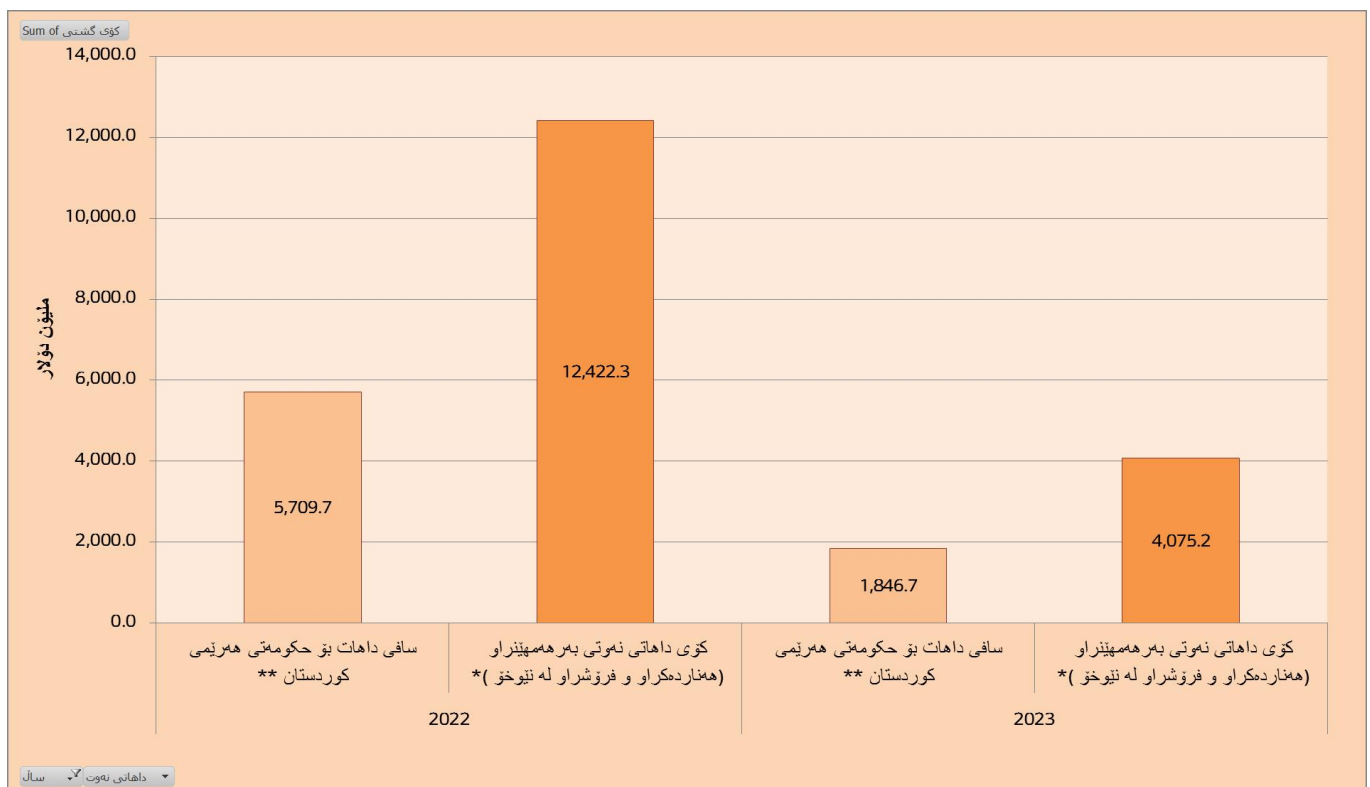
زیانەکانی بەرھەمھێنان و داھاتی فرۆشتنی نەوت بەنیوخۆ لە ھەرێمی کوردستان

بەبێ داتا کۆراوەکان لە راپۆرتی سالانە کۆمپانیا نێودەولەتیەکانی کەرتی نەوتی ھەرێمی کوردستان، سالی رابردوو [بەتیکرا ناستی](#) [بەرھەمھێنان بۆ نیو دابەزیو](#) و نرخ فرۆشتنی لەخوار و نیوێ نرخ جیھانییەکە بوو و داھاتەکەشی [بەک لەسەر سێ ئەو داھاتە](#) بوو کە پێویست بوو ھەبێت.

لەراستیدا، پرسەکە ملیاران دۆلار و ژمارەکان دەرخەری زیانیکی گەورە کە بەر ئابووری عێراق و خەلکی ھەرێمی کوردستان و کاری کۆمپانیا نێودەولەتیەکان دەکەوێت.

وھو لەگرافیکی خوارەو دا ھاتوو، ئەگەر ھەر لایەنیک بە بڕیکی کەمتر لەوێ چاوەڕێ دەکا رازی بوايە ئەم زیانە کەمتر دەبوو. بۆچی عێراق نایەوێت 11 بۆ 13 ملیار دۆلار داھاتی نەوتی بێتەو ناو ھەرێمیکی دەولتە فیدرالییەکە! کەمکردنی 11 بۆ 13 ملیار دۆلار لەکۆی گشتی داھاتی عێراق، واتە دوو ھیندە زیاتری کۆی بودجە ھەندیک ولاتی وھک سووریا و ئەفغانستان بۆ ئەمسال. ئەی بۆچی کۆمپانیا نێودەولەتیەکان بە فرۆشتنی راستەوخۆی 30 بۆ 40 دۆلاری رازین نەک فرۆشتنی 75 بۆ 85 دۆلاری؟

گرافیک 1 : جیاوازی داھاتی نەوتی ھەرێمی کوردستان لەنیوان پێش راگرتنی ھەناردەکردنی نەوت و کاتی ھەناردەنەکردنی نەوت دا (2022-2023).

تیبینی 3: داها‌تی سافی هه‌ریمی كوردستان بۆ چاره‌کی دووه‌م، سێیه‌م و چواره‌می 2023 له‌سه‌ر به‌نما‌ی چاره‌کی یه‌كه‌م دانراوه. هه‌رچه‌نده ئیستا كۆمپانیاكان نه‌وت به‌ نیوخۆ ده‌فرۆشن و پێشوه‌خته پاره‌كانیان وه‌رده‌گرن، به‌لام هێچ راپۆرتێکی فه‌رمی دیلۆیت له‌باره‌ی داها‌تی نه‌وت و سافی حكومه‌تی هه‌ریمی كوردستان بۆ چاره‌كه‌كانی 2023 و 2024 ی سالی رابردوو نییه‌ و لێ‌رده‌دا داها‌ته‌كه‌ خه‌مڵینراوه‌ كه‌ وه‌كو چاره‌کی یه‌كه‌می 2023 بێت له‌نیوان كۆمپانیاكان و حكومه‌تی هه‌ریمی كوردستان.

كارنه‌کردنی گۆشاره‌كانی ئەمريكا و بێده‌نگی رووسیا له‌ هه‌نارده‌کردنه‌وه‌ی نه‌وتی هه‌ریمی كوردستان

رۆژانی دوا‌ی روودا‌وی راگرتنی هه‌نارده‌کردنی نه‌وت به‌نه‌ی و مانگه‌كانی رابردوو به‌ئاشكرا به‌رپرسیانی ئەمريكا گۆشار و دیا‌لۆگی به‌رده‌وامیان له‌گه‌ڵ عێراقییه‌كان هه‌بووه‌ بۆ هه‌نارده‌کردنه‌وه‌ی نه‌وتی هه‌ریمی كوردستان، هه‌رچه‌نده دواتریش مه‌رجی دیداره‌كه‌ی سوودانی و با‌یدن هه‌نارده‌کردنه‌وه‌ی نه‌وتی هه‌ریمی كوردستان بوو، به‌لام بې‌پاره سوودانی 15 ی نیسان 2024 بگاته‌ واشتن و هێشتاش ديار نییه‌ كه‌ هه‌نارده‌کردنه‌وه‌ی نه‌وت ده‌ستپێده‌كاته‌وه‌ یاخود نا؟

هه‌روه‌ها، هۆكاری كارنه‌کردنی گۆشاره‌كانی ئەمريكا و لۆبی كۆمپانیاكان له‌ كۆنگرێسی ئەمريكا و په‌رله‌مانی به‌ریتانیا و ناوه‌نده‌كانی دیکه‌ په‌یوه‌سته‌ به‌ و راستییه‌ی كه‌وا له‌ عێراق، ئەگه‌ر گۆشار له‌ حكومه‌ت ده‌كه‌یت له‌ده‌ستی ئەواندا نییه‌ و ئەگه‌ریش گۆشار له‌ سیاسیه‌كان بگه‌یت بۆ رێككه‌وتن ئەوانیش ده‌لێن حكومه‌تی ئێمه‌ نییه‌ و ده‌سه‌لتمان نییه‌.

به‌دیوه‌كه‌ی دیکه‌دا، رووسیا وه‌به‌ره‌یانی جیاوا‌زی له‌عێراق و هه‌ریمی كوردستان هه‌یه، كه‌ به‌پێی داتاكان سالی رابردوو گه‌یشته‌وه‌ته [10 ملیار دۆلار](#) كه‌ زۆربه‌ی له‌ كه‌رتی وزه‌دا‌یه‌ له‌ ته‌وا‌وی عێراق، كه‌ نزیكه‌ی سه‌روو 2 ملیار دۆلاری له‌ هه‌ریمی كوردستان، به‌لام ئەوه‌شی له‌ هه‌ردوولا هاوبه‌ش له‌ وزه‌ و به‌تابیه‌تیش نه‌وت دا‌یه.

كۆمپانیا رووسیه‌كانی كه‌رتی وزه‌ وه‌ك رۆزنه‌فت، لوكنوئیل، گازپروم، گازپروم نه‌فت كۆمپانیا‌ی ده‌وله‌تن و سه‌ر به‌ده‌وله‌تی رووسیا، به‌ ته‌وانه‌شی له‌ عێراق و هه‌ریمی كوردستان كار ده‌كهن.

مانگه‌كانی پێش بې‌پاری راگرتنی هه‌نارده‌کردنی نه‌وتی هه‌ریمی كوردستان بۆ ده‌روه‌ و دوا‌ی بې‌پاره‌كه‌ی دادگای فیدرا‌لی بۆ هه‌له‌وه‌شانده‌وه‌ی یاسای نه‌وت و گازی هه‌ریمی كوردستان، وه‌زاره‌تی نه‌وتی عێراق به‌ به‌یاننامه‌یه‌ك كۆمپانیا نیوده‌وله‌تیه‌كانی كه‌رتی نه‌وتی هه‌ریمی كوردستان ئاگاداركرده‌وه‌ كه‌وا ده‌یانخاته [لیستی ره‌شه‌وه](#)، به‌لام كۆمپانیا رووسیه‌كان كه‌وا هه‌م له‌ هه‌ریمی كوردستان و هه‌م له‌ ناوه‌پاست و باشووری عێراق كاریان ده‌كرد نه‌چوونه ژێر كاریگه‌ری ئەو بې‌پاره‌ و بگه‌ر به‌رده‌وامیش بوون له‌ كاره‌كانیان له‌ هه‌ریمی كوردستان.

ئیستا كه‌وا سالیك به‌سه‌ر بې‌پاری سیاسی راگرتنی هه‌نارده‌کردنی نه‌وتی هه‌ریمی كوردستان تێده‌په‌ریت ئە‌ی بۆچی له‌سه‌ره‌تاوه‌ تاوه‌كو ئیستا بێده‌نگ بوون، له‌كاتێكدا كۆمپانیا‌ی رۆزنه‌فت خاوه‌نداریتی رێژه‌ی 60% بۆری هه‌نارده‌کردنی نه‌وتی هه‌ریمی كوردستان بۆ به‌نده‌ری جیهان و وه‌به‌ره‌یانی نه‌وتی له‌ كێلگه‌ی جیاوا‌ز هه‌یه‌ و. گازپروم له‌ كێلگه‌ی سه‌رقه‌لا و هه‌سیره‌ نه‌وت و گاز به‌ره‌مه‌ده‌هێنیت، كه‌ رۆژانه زیانیان به‌رده‌كه‌وێت كه‌چی بێده‌نگن، چونكه‌ نایه‌وێت سه‌ر ئێشه‌یه‌کی بێسوود بۆخۆی و بۆ ئەو 8 ملیار دۆلاره‌ی له‌ ناوه‌پاست و باشووری عێراق وه‌به‌ره‌یانی كرده‌وه‌ دروستبكات، چونكه‌ ئەگه‌ر هه‌نارده‌کردنیش هه‌بوا‌یه‌ یان ده‌ستپێكاته‌وه‌ نه‌یده‌توانی پاره‌كه‌ وه‌كو جاران وه‌رگرت و سوودی لێ‌وه‌رگرت به‌هۆی [سزاكانی ئەمريكاوه](#).

كو‌تایی

به‌روونی ده‌ركه‌وت كه‌وا لێ‌دوانه‌كانی سه‌ره‌تای توركیا له‌باره‌ی كێشه‌ی ته‌كنیکی بۆرییه‌كه‌، لێ‌دوانی به‌رپرسیانی عێراق بۆ قه‌ره‌بووكرده‌وه‌یان له‌لایه‌ن توركیا به‌ 1.4 ملیار دۆلار، لێ‌دوانی وه‌زیرای سامانه‌ سرووشتییه‌كانی هه‌ریمی كوردستان بۆ رێككه‌وتن له‌سه‌ر تێچووی به‌ره‌مه‌هێنان و لێ‌دوانه‌ به‌رده‌وامه‌كانی به‌رپرسیانی عێراق له‌باره‌ی هه‌وله‌كانیان بۆ هه‌نارده‌کردنه‌وه‌ی نه‌وتی هه‌ریمی كوردستان هێچ ئەنجامێکی نه‌بووه، چونكه‌ پرسه‌كه‌ سیاسییه‌ و سه‌پاندنی ئیراده‌یه‌ نه‌وه‌كو ئابووری و ته‌كنیکی.

كۆمپانیا بچووك و گهورهكانى جيهان كهوا له كهرتى وزه و بهتايهتيش نهوت و گاز كار دهكهن پيگهوه بهستراونهتهوه و تهواوكهرى يهكترن، بۆ نموونه نهگهر كۆمپانیاك وهبهرهينان و سهرمایهگوزارى لهم كهرتهدا بكات، نهوا كۆمپانیايهكى ديكه گهپان و پشكنين و ئاميرهكان دابين دهكات و كۆمپانیايهكى ديكهيه كهوا بهرههمهينان و گواستنهوهى نهوت دهگرېته نهستوو و بهرپوهدهبات، ههرپوهش ئهم شيوازه مامهلهكردنهى عيراق وايكردوووه نهك تهنيا بكشينهوه، بهلكو نهوېرن بهو ههموو ئاسانكارىيهوه له گهپه كۆن و نوپيهكانى بهرههمهينانى گاز و نهوت له عيراق نزيك ببنهوه.